

Pierwsze stwierdzenie trznadla szarogłowego *Emberiza spodocephala* w Polsce

Mateusz Łodziński¹, Michał Baran², Jacek Niemiec³

¹ Cechowa 73, 30-685 Kraków; lodzinski.m@outlook.com

² Słowackiego 12/7, 32-400 Myślenice; ovis@o2.pl

³ jntrogon@gmail.com

29 maja 2021 podczas prowadzenia obserwacji na Półwyspie Helskim w Helu, nieopodal dawnego Portu Wojennego, pomiędzy osadnikiem oczyszczalni ścieków a wydmami biegnącymi wzdłuż plaży, zauważyliśmy na brzegu zadrzewienia sosnowego, w odległości około 40 metrów od nas, niewielkiego ptaka wróblowego żerującego na ziemi. W pierwszej chwili, z uwagi na częściowo zaśnieżającą ptaka rzadką trawę, zobaczyliśmy przez lornetki jedynie szarą głowę i ciepło brązowy kreskowany płaszcz, co nasunęło skojarzenie ze schematem ubarwienia dwóch gatunków ptaków: pokrzywnicy *Prunella modularis* oraz samca trznadla szarogłowego *Emberiza spodocephala*. Gdy tylko ptak podniósł głowę i pokazał swój masywny, jasny dziób, stało się jasne, że może to być jedynie ten drugi gatunek. Zaczęliśmy fotografować przeskakującego w trawie ptaka i kontynuować obserwację przez lunetę. Po kilkudziesięciu sekundach trznadel zerwał się, odleciał na pobliską sosnę i zniknął nam z oczu. Aby ponownie go zlokalizować odtworzyliśmy śpiew trznadla szarogłowego i po chwili ptak odpowiedział śpiewem dobiegają-

Fot. 1. Trznadel szarogłowy *Emberiza spodocephala*, Hel, maj 2021 (fot. M. Baran) – *The Black-faced Bunting, Hel, May 2021*

cym z brzegu zadrzewienia sosnowego, z odległości około 50 metrów od miejsca pierwszej obserwacji. Przerwaliśmy więc stymulację głosową, aby nagrać śpiew ptaka, a gdy ten zamilkł, przemieściliśmy się w jego kierunku. Odnaleźliśmy śpiewającego trznadla szarogłowego kilkadziesiąt metrów dalej. Kolejna próba stymulacji głosowej sprawiła, że ptak powrócił w miejsce skąd śpiewał wcześniej, ale się nie pokazał, my natomiast byliśmy w stanie podejść na znacznie mniejszą odległość i lepiej nagrać jego śpiew. Po chwili ptak umilkł i więcej już nie zaśpiewał. Po pewnym czasie pojawili się inni obserwatorzy, którzy odtwarzając głos kontaktowy ptaka prowokowali go do odezwania się tym samym głosem. Przez następne około 2,5 godziny jeszcze kilkakrotnie słyszany był głos kontaktowy trznadla dochodzący z wnętrza podszytu lasu. Według relacji kilku obserwatorów ptak pokazał im się na krótką chwilę.

Obserwowany przez nas ptak wielkością, kształtem i proporcjami przypominał potrzosa *E. schoeniclus*. Wierzch głowy, potylicy, kark, pokrywy uszne, boki szyi i gardło ptaka miały barwę jednolicie szarą, co tworzyło rozległy szary kaptur. Na jego tle wyróżniał się czarny obszar wokół oka i dzioba oraz pomiędzy dziobem a okiem, tworzący kontrastową ciemną maskę. Pokrywy uszne obrzeżone były cienką, lecz wyraźną ciemną linią. Wierzch ciała ptaka miał ciepły odcień brązu, z obecnymi, wzdłużnie ułożonymi kontrastowymi ciemnobrązowymi pasami, które przypominały wzór ubarwienia wierzchu ciała świergotka rdzawogardłego *Anthus cervinus*. Na złożonym skrzydle widoczny był ślad dwóch jaśniejszych, cienkich pasków pokrywowych, lotki zaś miały odcień rdzawobrązowy. Pierś, brzuch i podbrzusze były jednolicie białawe, na bokach ciała występowało natomiast dość grube brązowe kreskowanie na takim samym białawym tle. Z uwagi na częściowo zasłaniającą ptaka roślinność nie udało nam się ocenić barwy kupra, nadogonia, podogonia i ogona, prócz bieli na zewnętrznych sterówkach widocznej u odlatującego ptaka. Dziób trznadla był masywny, w całości lub w przeważającej części jasny o różowawym odcieniu, oko czarne – niewyróżniające się na tle czarnej maski na twarzy. Barwy nóg ptaka nie udało nam się dostrzec. Na podstawie cech ubarwienia oznaczyliśmy ptaka jako samca trznadla szarogłowego w szacie ostatecznej. Dokładniejsze określenie wieku ptaka było niemożliwe, ponieważ samce w drugim roku kalendarzowym mogą wyglądać jak ptaki w pełni dorosłe, różnią się jedynie zachowanymi, znoszonymi juwenalnymi sterówkami (Cramp & Perrins 1994, Shirihai & Svensson 2018).

Głos kontaktowy ptaka to krótkie „cyknięcie”, jak u trznadela *E. pusilla*. Śpiew strukturą był zbliżony do śpiewu łęgowych w Polsce gatunków trznadli *Emberiza* sp. (dość krótka zwrotka powtarzana w regularnych odstępach, dłuższych od czasu trwania samej zwrotki), lecz zupełnie różny pod względem brzmienia (zwrotka szybka, melodyjna, z wieloma wysokimi dźwiękami, przywodząca na myśl śpiew pokrzywnicy, choć krótsza).

Ptak przebywał zarówno na ziemi, w niskich, gęstych gałęziach, jak i wysoko w koronach sosen. Był płochliwy i skryty, trzymał się w gęstwinie gałęzi sosnowych i rzadko przelatywał; również śpiewając nie eksponował się, lecz pozostawał ukryty w gałęziach. Podczas około 2,5-godzinnej obserwacji widzieliśmy go jedynie przez kilkadziesiąt sekund, a słyszeliśmy kilka minut.

Na podstawie dokumentacji zdjęciowej oraz nagrań śpiewu ptaka (<https://macaulaylibrary.org/asset/343430801>) obserwacja uzyskała akceptację Komisji Faunistycznej Sekcji Ornitologicznej PTZool jako pierwsze stwierdzenie trznadla szarogłowego w Polsce.

Trznadela szarogłowy, w obrębie którego wyróżnia się trzy podgatunki, zasiedla tereny wschodniej Azji. Obszar łęgowy podgatunku nominatywnego rozciąga się od środkowej Syberii po północny Sachalin i wybrzeże Morza Japońskiego, na północy sięga centralnej Jakucji, na południu zaś – północnej Mongolii i północno-wschodnich Chin, po Koreę

Północną (Bradshaw 1992, Cramp & Perrins 1994). Podgatunek *E. s. sordida* zajmuje izolowany od podgatunku nominatywnego areal lęgowy w środkowych Chinach, dzieli z nim jednak zimowiska obejmujące obszar od Nepalu i północno-wschodnich Indii, przez północną część Półwyspu Indochińskiego i południowe Chiny po Tajwan (Bradshaw 1992, Byers et al. 1995). Podgatunek *E. s. personata*, znacząco różny pod względem genetycznym od pozostałych podgatunków (Weissensteiner 2013) i obecnie podnoszony do rangi gatunku (del Hoyo et al. 2016, Gill et al. 2022), zasiedla północną Japonię po Sachalin i Wyspy Kurylskie; jest częściowo osiadły lub odbywa migracje krótkodystansowe, zimuje w Japonii i wschodnich Chinach (Bradshaw 1992, Cramp & Perrins 1994).

U samców podgatunku nominatywnego zaznacza się klinalna zmienność ubarwienia tła spodu ciała: w populacjach z zachodniej części arealu dominują ptaki o białawym spodzie, a we wschodniej – o żółtym (Cramp & Perrins 1994, Byers et al. 1995). Czasem na tej podstawie wyróżniane są odmiany: *oligoxantha* z białawym spodem oraz *extremorientis* ze spodem żółtym (Byers et al. 1995, del Hoyo et al. 2016). Samce podgatunku *E. s. sordida* są ciemniejsze, z żółtym spodem i zielonkawym odcieniem kaptura, zaś u *E. s. personata* spód jest intensywnie żółty, a ciemnooliwkowy kaptur niepełny, pozostawiający żółte gardło (Cramp & Perrins 1994, Byers et al. 1995).

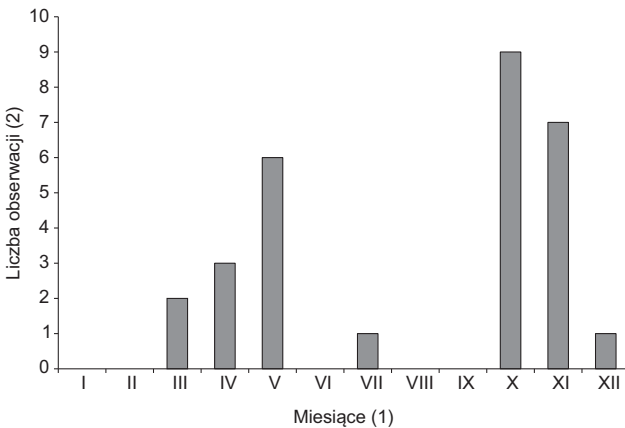

Rys. 1. Geograficzne rozmieszczenie stwierdzeń (N = 29) trznadla szarogłowego w zachodniej Palearktyce. Na niebiesko zaznaczono niniejszą obserwację

Fig. 1. Geographical distribution of records of the Black-faced Bunting in the Western Palearctic (red dots). Blue dot marks the observation described herein

W zachodniej Palearktyce trznadel szarogłowy został poprzednio stwierdzony 26 razy (rys. 1), w tym siedmiokrotnie w Wielkiej Brytanii (Alker 1997, Rogers & Rarities Committee 2000, 2002, 2005, Holt & Rarities Committee 2017, Holt et al. 2019), po cztery razy w Holandii (van Ree & van den Berg 1987, Alström et al. 1991, Conings & van Loon 1994, Roselaar et al. 2010, van Ee & Spannenburg 2011), Norwegii (Solbakken & Myklebust 2000, Mjøs & Solbakken 2001, Olsen et al. 2016, Olsen 2021) i Szwecji (Strid & Eriksson 2013, 2014, Friberg & Corell 2020, <http://tarsiger.com>), trzykrotnie w Niemczech (Weigold 1911, van Ree & van den Berg 1987, Alström et al. 1991, Deutsche Avifaunistische Kommission 2016), dwa razy w Finlandii (van Ree & van den Berg 1987, Alström et al. 1991, Väisänen et al. 2021) oraz po jednym razie we Francji (Reeber et al. 2008) i w Portugalii (<http://tarsiger.com>). Dodatkowo kilka stwierdzeń z Niemiec oraz Wielkiej Brytanii zostało umieszczonych w kategorii D – pochodzenie niepewne (Rogers & Rarities Committee 2002, Deutsche Seltenheitenkommission 2009, Roselaar et al. 2010). Od czasu opisywanej tu obserwacji, a przed ukazaniem się niniejszego artykułu, w zachodniej Palearktyce schwytano dwa kolejne trznadle szarogłowe – 31.10.2021 w Izraelu oraz 19.03.2022 w Hiszpanii; w obu przypadkach były to pierwsze stwierdzenia dla tych krajów (<http://tarsiger.com>).

Wszystkie stwierdzenia dotyczyły pojedynczych osobników, z czego 14 ptaków obserwowano, 14 schwytano, a jednego zastrzelono. Dominowały jesienne stwierdzenia ptaków w szacie samicy, wiosną zaś obserwowano 11 osobników, w tym 10 samców (rys. 2). Analiza dokumentacji fotograficznej wszystkich dotychczas stwierdzonych samców w szacie ostatecznej, wliczając w to niniejszą obserwację, wskazuje na ich przynależność do podgatunku nominatywnego, odmiany o białawym tle spodu ciała.

Rys. 2. Miesięczny rozkład pojawów trznadla szarogłowego w zachodniej Palearktyce
Fig. 2. Phenological distribution of records of the Black-faced Bunting in the Western Palearctic. (1) – months, (2) – number of records

Dziękujemy Gabrieli Niemiec za redakcję i korektę tekstu.

Summary: The first record of the Black-faced Bunting *Emberiza spodocephala* in Poland. On 29th May 2021 a male of the Black-faced Bunting was observed, photographed and sound-recorded in Hel on the Hel Peninsula. Description of the bird is given, population distribution along with geographical variation is discussed, and previous records of the species in Western Palearctic are presented. It is the first record for Poland, accepted by the Polish Avifaunistic Commission.

Literatura

- Alker P.J. 1997. Black-faced Bunting: new to Britain and Ireland. *Brit. Birds* 90: 549–561.
- Alström P., Colston P., Lewington I. 1991. A field guide to the rare birds of Britain and Europe. HarperCollins, London.
- Bradshaw C. 1992. Field identification of Black-faced Bunting. *Brit. Birds* 85: 653–665.
- Byers C., Curson J., Olsson U. 1995. Sparrows and Buntings: A Guide to the Sparrows and Buntings of North America and the World. Houghton Mifflin, Boston.
- Conings A.M.E., van Loon A.J. 1994. Maskergors op Schiermonnikoog in oktober 1993. *Dutch Birding* 16: 119–121.
- Cramp S., Perrins C.M. (eds). 1994. The birds of the Western Palearctic. Vol. IX. Oxford University Press, Oxford.
- Deutsche Avifaunistische Kommission. 2016. Seltene Vogelarten in Deutschland 2014. *Seltene Vögel in Deutschland 2014*: 2–36.
- Deutsche Seltenheitenkommission. 2009. Seltene Vogelarten in Deutschland von 2006 bis 2008. *Limicola* 23: 257–334.
- van Ee K., Spannenburg P. 2011. Maskergors in Zwanenwater. *Dutch Birding* 33: 220–221.
- Friberg F., Corell M. (eds). 2020. Fågelrapport 2019 – Birdlife Sverige. *Fågelåret 2019*: 70–193.
- Gill F., Donsker D., Rasmussen P. 2022. IOC World Bird List (v12.1). doi:10.14344/IOC.ML.12.1
- Holt C., The Rarities Committee. 2017. Report on rare birds in Great Britain in 2016. *Brit. Birds* 100: 562–631.
- Holt C., French P., The Rarities Committee. 2019. Report on rare birds in Great Britain in 2018. *Brit. Birds* 112: 556–626.
- del Hoyo J., Collar N.J., Christie D.A., Elliott A., Fishpool L.D.C., Boesman P., Kirwan G.M. 2016. HBW and BirdLife International Illustrated Checklist of the Birds of the World. Vol. 2: Passerines. Lynx Edicions and BirdLife International, Barcelona–Cambridge.
- Mjøs A.T., Solbakken K.Aa. 2001. Sjeldne fugler i Norge i 1999 og 2000. Rapport fra Norsk sjeldenhetskomité for fugl (NSKF). *Ornis Norv.* 24: 3–59.
- Olsen T.A., Heggland H., Mjøsnes K., Rix S., Tveit B.O., Egeland Ø., Heggøy O. 2016. Sjeldne fugler i Norge i 2013 og 2014. Rapport fra Norsk sjeldenhetskomite for fugl (NSKF). *Fugleåret* 3: 4–69.
- Olsen T. 2021. Sjeldne fugler i Norge i 2019. Rapport fra Norsk sjeldenhetskomité for fugl (NSKF). *Fugleåret 2019*: 4–59.
- van Ree L., van den Berg A.B. 1987. Maskergors te Westenschouwen in november 1986. *Dutch Birding* 9: 108–113.
- Reeber S., Frémont J.-Y., Flitti A., le CHN. 2008. Les oiseaux rares en France en 2006–2007. *Ornithos* 15: 313–355.
- Rogers M.J., The Rarities Committee. 2000. Report on rare birds in Great Britain in 1999. *Brit. Birds* 93: 512–567.
- Rogers M.J., The Rarities Committee. 2002. Report on rare birds in Great Britain in 2001. *Brit. Birds* 95: 476–528.
- Rogers M.J., The Rarities Committee. 2005. Report on rare birds in Great Britain in 2004. *Brit. Birds* 98: 628–694.
- Roselaar C.S., Visser J., Wijker A. 2010. Maskergors bij Castricum in november 2007 en herkenning van ondersoorten. *Dutch Birding* 32: 1–9.
- Shirihai H., Svensson L. 2018. Handbook of Western Palearctic Birds. Vol. 2: Passerines: Flycatchers to Buntings. Bloomsbury, London.
- Solbakken K.Aa., Myklebust M. 2000. Gråhodespurv på Titran i oktober 1999 — det første funnet i Norge. *Vår Fuglefauna* 23: 108–109.
- Strid T., Eriksson A. 2013. Fågelrapport 2012. *Fågelåret 2012*. SOF. Halmstad.
- Strid T., Eriksson A. 2014. Fågelrapport 2013. *Fågelåret 2013*. SOF. Halmstad.

- Väsänen R., Huhtinen H., Kuitunen K., Lampila P., Lehtikainen A., Lehtikainen P., Toivanen T., Velmala W. 2021. Rariteettikomitean hyväksymät vuoden 2020 harvinaisuushavainnot – Lintu-vuosikirja 2020: 104–119.
- Weigold H. 1911. Zweiten Jahresbericht der Vogelwarte der Kgl. Biologischen Anstalt auf Helgoland 1910. J. Ornithol 59, Sonderheft.
- Weissensteiner M. 2013 msc. Morphological and genetical differences of two subspecies of the masked bunting *Emberiza spodocephala* in Far Eastern Russia. Master thesis at the Karl-Franzens University of Graz, Austria.
<http://tarsiger.com> (dostęp: 14.05.2022).

Zagęszczenie i wybrane aspekty ekologii rozrodu mewy srebrzystej *Larus argentatus* na osiedlu Żabianka w Gdańsku

Klaudia Litwiniak¹, Marcin Przymencki¹

¹ Śląskie Towarzystwo Ornitologiczne, Sienkiewicza 21, 50-335 Wrocław, kklitwiniak@gmail.com, marcin.przymencki@wp.pl

Mewa srebrzysta *Larus argentatus* jest gatunkiem dużej mewy z grupy *argentatus-cachinans-fuscus*, której główny areal obejmuje północną i zachodnią Europę (Olsen & Larsson 2004). Takson dzieli się na dwa podgatunki: *L. a. argentatus* zamieszkujący Skandynawię, rejon Morza Bałtyckiego, Półwysep Jutlandzki i Kolski oraz *L. a. argenteus* występujący na Islandii, Wyspach Brytyjskich, w Niderlandach, Belgii i Francji (dawniej wydzielano także podgatunek *L. a. smithsonianus*, który obecnie ma rangę gatunku i występuje w Ameryce Północnej; Olsen & Larsson 2004, Olsen 2018, Gill et al. 2021). Mewa srebrzysta jest ptakiem wszystkożernym i długowiecznym, a jej światowa populacja liczy 531–608 tys. par lęgowych (Birdlife International 2022). Występuje głównie na obszarach nadmorskich – do gniazdowania wybiera m.in. wyspy i skaliste wybrzeża, a na śródlądziu wyspy na rzekach czy sztucznych zbiornikach wodnych. W ciągu ostatnich dziesięcioleci mewa srebrzysta skolonizowała również miasta, gdzie gniazduje na dachach budynków mieszkalnych i biurowych, hal i na falochronach (Monaghan 1979). Kolonizacja miast była spowodowana silnym wzrostem liczebności mew po objęciu ich ochroną w wielu państwach w pierwszej połowie XX w. (Coulson 2019). Najprawdopodobniej pierwszy lęg mewy srebrzystej w mieście odkryto w późnych latach 20. XX w. w Wielkiej Brytanii (Coulson & Coulson 2009). W Polsce pierwsze przypadki gniazdowania odnotowano w końcu lat 60. XX w. na jez. Łebsko (Bednorz 1983). Od tamtej pory liczebność tego gatunku stale wzrastała osiągając swój szczyt na przełomie lat 80. i 90. XX w. W roku 1988 stwierdzono w Ustce pierwszy „miejski” lęg tego ptaka, choć prawdopodobnie gniazdował on tam już kilka lat wcześniej (Ziółkowski 1991). W pierwszej połowie lat 90. XX w. mewa srebrzysta zaczęła wycofywać się z naturalnych siedlisk i sukcesywnie zasiedlać miasta (Neubauer et al. 2006, Neubauer et al. 2007). Obecnie zdecydowana większość populacji liczącej 2700–3000 par lęgowych (Antczak et al. 2015, Chodkiewicz et al. 2015) zamieszkuje zarówno nadmorskie ośrodki miejskie (Bzoma 2001, Kajzer 2012), jak i mniejsze miejscowości na całym wybrzeżu (obs. własne). Do tej pory na obszarze Polski tylko jeden raz podjęto próbę opisanie biologii lęgowej tego gatunku w środowisku miejskim (Ziółkowski